

نگاهی بر فهرست‌های نسخه‌های خطی تازه انتشار مرکز احیاء میراث اسلامی و کتاب میراث محدث ارموی

• فریبا افکاری

دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران

حر عاملی است. از نمونه‌های دیگر کتب علمی با ارزش این مجموعه می‌توان به نسخه ش ۲۱۷ کتابی در نجوم اشاره کرد که مؤلف آن نامعلوم و کتابت آن در سده هفتم یا هشتم می‌باشد. بیاض‌ها و جنگ‌های این مجموعه شامل ۱۰ نسخه است که حاوی مطالب و رسایل جالبی است بیشترین تعداد نسخه‌ها مربوط به الفوائد الضیائیه فی شرح الکافیة با ۷ نسخه، ریاض المسایل فی تحقیق الاحکام بالدلائل الصحیفه السجادیة و معالم الاصول هر یک ۶ نسخه می‌باشد.

■ فهرست نسخه‌های خطی

کتابخانه مدرسه علمیه فتحعلی بیگ (دامغان) به نگارش سیدجعفر حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۶.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۸-۰۰۸-۲

مدرسه علمیه فتحعلی بیگ دامغان که توسط حاج فتحعلی بیگ بن ولی خان بیگ استرآبادی در عصر صفوی و زمان سلطنت سلطان حسین صفوی بنا شده است به مدرسه پامان نیز شهرت دارد که در حال حاضر نام آن «مدرسه صادقیه» است.

کتابخانه مدرسه دارای ۷۰۰۰ کتاب چاپی در موضوع علوم حوزوی و ۳۰۰ نسخه خطی است که تعداد ۲۸۳ نسخه آن در فهرست حاضر معرفی و شناسانده شده است و براساس نظر فهرست‌نگار محترم آن برخی نسخه‌ها به دلیل رطوبت زیاد قابل استفاده نبوده و برخی نیز تنها اوراق پراکنده‌ای را شامل می‌شود. بیشتر نسخه‌های این مجموعه مربوط به علوم حوزوی و شرح

■ فهرست نسخه‌های خطی

کتابخانه قمر بنی‌هاشم (دامغان)، نگارش سیدجعفر حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۵. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۸-۰۰۷-۵

کتابخانه قمر بنی‌هاشم دفتر نشر فرهنگ اسلامی حسینیه ابوالفضل (ع) دامغان در سال ۱۳۸۵ به همت جناب آقای حسین معلم تأسیس شد. تعداد نسخ خطی موجود آن بالغ بر ۳۰۰

جلد، کتاب‌های چاپ سنگی ۲۰/۰۰۰ جلد و کتاب‌های چاپی آن مشتمل بر ۶۰/۰۰۰ جلد می‌باشد. این مرکز فرهنگی دارای بخش‌های مختلفی از جمله کتابخانه کودک، نوارخانه، بخش تحقیقات و حسینیه است و ماهنامه «جوانه» ویژه کودکان را نیز منتشر می‌کند که تاکنون ۱۷ سال است به فعالیت خود ادامه می‌دهد.

نسخ خطی این کتابخانه با فهرست‌نگاری نسخه‌شناسی ارجمند جناب آقای سیداحمد اشکوری به زیور طبع آراسته گردیده و توسط فرزندان ایشان منتشر شده است. ایشان در طی دو سفری که در سال ۱۳۷۹ بدین شهر داشتند موفق به فهرست ۲۳۰ نسخه از آن کتابخانه شدند.

فهرست با معرفی قرآن کریم و ۹ نسخه از آن آغاز می‌گردد و بخش نسخه‌شناسی شامل اطلاعاتی درباره ویژگی‌های جلد و خط و کاتب و اندازه‌های کتاب است.

در خلال معرفی نسخه‌ها، تصاویر برگ‌هایی از نسخه‌های خطی نیز برای آشنایی هر چه بیشتر خوانندگان چاپ شده است. از جمله این نسخ با ارزش که تصویر برگی از اوراق آن منتشر شده است «الروضه البعیه» و «وسایل الشیعه» با امضای بلاغ حسن بن زین الدین و شیخ

با ارزش به زبانهای فارسی، عربی، سندی، اردو و سرائیکی است و در این گزارش تنها به معرفی ۹۳ نسخه خطی فارسی اکتفا شده است. فهرست دارای راهنمای عناوین نسخه‌ها به ترتیب الفبایی است و فون درکشیده است تا به معرفی نسخه‌ها در دو بخش کتابشناسی و نسخه‌شناسی بپردازد و در پایان هر معرفی به فن ملاحظات، کیفیت متن و نسخه‌هایی که به چاپ رسیده‌اند نیز اشاره‌ای داشته باشد. اقدام دیگری که مؤلف در فهرست خود انجام داده است تبدیل عبارتهای آغاز و انجام از سبک قدیم انشاء و نگارش به سبک جدید امروزی است که حتی‌المقدور برخی اغلاط کتابتی نسخه‌ها را اصلاح نماید.

از میان عناوین این نسخ می‌توان به نسخه‌های جالبی چون فتاوی علمای سند (ش ۶) نسب نامه سند (ش ۶۲) و برخی رسالات طیبی تألیف شده در این منطقه اشاره کرد.

■ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دارالعلم آیت الله العظمی خویی (نجف اشرف - عراق) نگارش: سیدجعفر حسینی اشکوری، قلم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۶. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۸-۰۳۹-۶

مدرسه دارالعلم آیت‌الله العظمی حاج سید ابوالقاسم خویی که در جنب حرم حضرت امیرالمؤمنین از طرف باب الفرج و در ابتدای سوق العماره بنا نهاده شده در سال ۱۹۷۰ میلادی تأسیس و در ۱۹۸۰ تکمیل شد و در سال ۱۹۸۸ به بهانه توسعه صحن شریف علومی با خاک یکسان گردید. مدرسه دارای دو طبقه فوقانی و مخزن کتابهای خطی و چاپی بوده است. تعداد کتابهای چاپی آن ۳۰/۰۰۰ نسخه و ۲۵۰۰ نسخه خطی است که بسیاری از آنها توسط مالک آن جهت کتابخانه خریداری گردیده بود.

پس از این آسیب توسط خاندان کاشف‌الغطاء بخش‌هایی از نسخه‌های خطی این مدرسه حفظ و نگهداری گردید و در سفر مؤلف محترم به عتبات عالیات فهرست‌نویس و ۱۳۴ نسخه خطی از آن مجموعه صورت گرفت. بخش دیگری از نسخه‌های خطی مدرسه نیز در اختیار آیه الله العظمی شیخ اسحاق فیاض است. برخی از نسخ این کتابخانه بر اثر اتفاقات و حوادث و آتش‌سوزیهای عراق آسیب دیده‌اند.

و حاشیه رسالت فقهی و صرف و نحوی است. در این میان البته نسخه‌هایی چون سؤال و جواب شیخ‌السلام دامغانی (ش ۲۰۰) مجالس از خطیب دامغانی (ش ۲۴۴) و هدایه الطالبین فی معرفه اصول الدین (ش ۱۳۱) از نسخه‌های جالب این مجموعه است که نشان‌دهنده حفظ برخی تألیفات محلی دانشمندان حوزه دامغان می‌باشد.

همچنین رسالاتی به خط مؤلف نیز را این مجموعه دیده می‌شود که از آن جمله می‌توان به رساله مختصر امقال فی احوال النبی و الال (ش ۱۸۰/۱) از غلامحسین بن محمدحسین خیری وریاکنی (۱۳۳۶ ش) اشاره کرد.

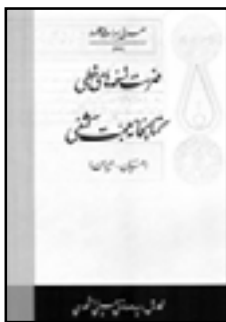
■ فهرست نسخه‌های خطی فارسی نویسنده سند الاجی وابسته به دانشگاه هند، (حیدرآباد - پاکستان) به نگارش عابد رضا عرفانی، با مقدمه‌ای از سیدصادق حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۶.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۸-۰۳۵-۸
فهرست حاضر نتیجه اولین رهاورد سفر جناب حجه‌الاسلام سیدصادق اشکوری به حیدرآباد است که در طی آن به فهرست‌نگار مجموعه جناب آقای عابد رضا عرفانی که از دوستان قدیم خود بوده و فهرس دیگری نیز در پاکستان تهیه نموده رسیده است.

فهرست حاضر را با سبکی متفاوت از فهرس مجموعه اشکوری از نسخ خطی پاکستان تهیه کرده است. فهرست دارای مقدمه‌ای در تاریخ سند و شعرای آن دیار و نیز مشخصاً نسخه‌های این منطقه است. مؤلف هدف عده از تهیه این فهرست را آگاه کردن محافل فرهنگی به ویژه فارسی‌دوستان از متون شعر و ادب فارسی در سند دانسته است و اکنون به علت خاموش شدن چراغ زبان فارسی در سند به این نسخه‌ها مراجعه نمی‌شود و یا از آن اطلاعی در دست نیست. و بسیاری از نسخه‌های خطی فارسی در کتابخانه‌های مدارس دینی و مراکز آموزش و کتابخانه‌های مشخصی به علت عدم توجه صاحبان و مالکان آنها در شرف نابودی قرار گرفته‌اند که نتیجه آن اتلاف سرمایه فرهنگی مشترک ایران و سند است.

نسخه‌های معرفی شده در خدمت حاضر شامل ۲۰۰ نسخه خطی

کتابخانه‌های بسیار مهم و کم‌نظیر بوده که بخشی از آن از میان رفته و بخش اندکی از آن به ایشان رسیده است. نسخه‌های خطی معرفی شده در بخش سوم این فهرست شامل ۶۵ نسخه است که در موضوعات مختلف فقه و حدیث و نحو و اصول است.

■ فهرست نسخه‌های خطی

کتابخانه حجت کاشفی (استهبان)
نگارش: سیدصادق حسینی اشکوری،
قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۶.
شابک: ۰-۴۴-۹۸۸-۹۶۴-۹۷۸

فهرست حاضر شامل نسخه‌های خطی و تألیفات و آثار جناب آقای سیدجعفری حجت کاشفی است که توسط فهرست‌نگار محترم جناب آقای سیدصادق اشکوری تهیه گردیده است.

این تعداد که مشتمل بر ۲۰۳ نسخه است شامل موضوعات متنوع و متفاوتی از دیگر فهراس مجموعه اشکوری تاکنون تهیه شده است. از آنچه که بیشتر این رسایل از تألیفات آقای سیدحجت کاشفی است با موضوعاتی چون شعر سیاسی، طنز، نامه‌نگاری، نویسندگی و ادب، هنر، گزارش‌های فرهنگی ایشان در سوئد به عنوان رایزن فرهنگی و دیگر مطالب است.

در بخش آخر نسخه فهرستی از نسخه‌های خطی کتابخانه شیخ محمدصادق پیشوایی اصطهباناتی نیز به پیوست ذکر شده است. این کتابخانه توسط فرزندان ایشان بر کتابخانه آستانه مقدسه حضرت معصومه در قم وقف گردیده است و جناب آقای کاشفی گزارش از مخطوطات و چاپ‌های سنگی آن را تهیه نموده و به خط خود در این بخش منتشر نموده‌اند.

کتاب‌های چاپ سنگی این مجموعه ۲۰ نسخه و رسایل و کتابهای خطی آن مشتمل بر ۲۱ نسخه است که در سال ۱۳۸۶ تهیه و انتشار یافته است. از مزایای این فهرست چاپ برخی نمونه‌های نسخه‌های هنری نگارگری در بخش پیوست فهرست می‌باشد.

■ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد

دانشگاه اصفهان (دفتر اول ۴۰۰-۱) نگارش سیدجعفر حسینی اشکوری، با همکاری حوزه معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه اصفهان، دانشگاه اصفهان با مشارکت مجمع ذخائر اسلامی، قم،

فهرست حاضر به عنوان دفتر اول این کتابخانه توسط محقق ارجمند جناب آقای سیدجعفر اشکوری تهیه شده است تا در صورت سفر دیگر ایشان به عراق فهرست تعداد دیگری از آن کتابخانه در آینده کامل شود.

بیشتر نسخه‌های خطی این مجموعه به زبان عربی و در موضوعات فقه و حدیث و تفسیر و رجال است.

■ فهرست نسخه‌های خطی سه

کتابخانه اصفهان (ابوالبرکات، علامه فانی، سیدشفتی)، نگارش رحیم قاسمی، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۶.
شابک: ۰-۴۰-۹۸۸-۹۶۴-۹۷۸

نسخه‌های خطی سند تاریخی اصفهان همواره مورد توجه بوده است و تاکنون فهرست‌های متعددی از مجموعه‌های موجود در آن منتشر شده است. فهرست حاضر شامل معرفی ۳ کتابخانه شخصی اصفهان است که توسط آقای رحیم قاسمی صورت گرفته است.

۱) دکتر سیدرضا ابوالبرکات

ایشان از علمای اصفهان بوده که تبحری خاص در علوم مختلف اسلامی داشته و اکثر قطب و نامه‌های نهج‌البلاغه و دیوان حافظ را از حفظ داشته و دکترای معقول و منقول خود را در سال ۱۳۳۷ کسب نموده است. کتابخانه ایشان دارای ۸۰ نسخه خطی در موضوعات مختلف است که در بخش اول فهرست معرفی گردیده است.

۲) سیدضیاءالدین علامه فانی:

ایشان که در حوزه علمیه اصفهان تحصیل نموده از دروس علمای بزرگ مان خود در اصفهان و عتبا عالیات بهره‌مند شده و از ملازمت عالم بزرگ تشیع شیخ آقابزرگ طهرانی برخوردار گردیده است و تصحیحاتی موع مجمع الرجال قهپایی و وافی علامه فیض کاشانی و تفسیر ضیاء و کتاب ضیاء‌الدرايه را منتشر نموده است.

کتابخانه ایشان دارای ۷۸ نسخه خطی با ارزش است که در آن میان جنگ اشعار و بیاض شعر و دواوین اشعار از جمله دیوان عاشق اصفهانی نیز به چشم می‌خورد.

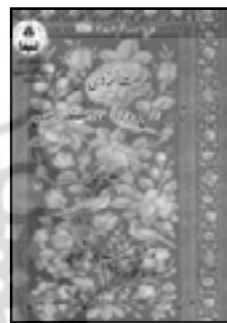
۳) سیدمحمدرضا شفتی:

ایشان نیز در اصفهان در نزد اساتید زمان خود به تحصیل پرداخت. جد اعلای ایشان فقیه نامدار حاج سیدمحمدباقر شفتی دارای

۱۳۸۵. شابک: ۵-۰۱۰-۹۸۸-۹۶۴-۹۷۸

مجموعه نسخ خطی دانشگاه اصفهان را از مجموعه‌های اهدایی محمداقبر الفت اصفهانی (۲۵۰ نسخه) و مجموعه‌های خطی وقفی مرحومان محمدصدر هاشمی و عبدالحسین سپینتا بنیاد گذاشته شده بود در سال ۱۳۵۰ تعداد سی جلد نسخه خطی از کتابخانه شهرداری اصفهان نیز به آن افزوده شد و فهرست اولیه‌ای از آن توسط جناب آقای مرتضی تیموری در جمله دانشکده ادبیات اصفهان در ۱۳۶۵ منتشر گردید. پس از ایشان، استاد زنده‌یاد مرحوم محمدتقی دانش‌پژوه، در مقدمه‌ای به رسانه «فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه اصفهان» یادداشت‌های خود را درباره نسخه‌های خطی این مجموعه در دهه ۴۰ منتشر ساختند و پس از آن در اوایل دهه شصت توسط استاد ایرج افشار و محمدتقی دانش‌پژوه منتشر گردید.

فهرست نسخه‌های خطی این کتابخانه بالغ بر ۱۲۰۰ جلد است که توسط جناب آقای سیداحمد اشکوری تهیه گردیده است. ایشان به جهت تدوین و تهیه فهرستی کامل و هر جانبه از این نسخ و گریز از پراکندگی چهل سال گذشته اطلاعات نسخه‌های خطی این مجموعه، تصمیم به انتشار این فهرست گرفتند و با شیوه فهرست‌نگاری خود در مجموعه‌های دیگر نیز به چشم می‌خورد به معرفی این نسخ پرداختند و علاوه بر فهرست‌های چندگانه کاربردی، نمونه‌هایی رنگی از تصاویر برخی نسخ نفیس این کتابخانه در پایان کتاب منتشر نموده‌اند. تا خوانندگان هر چه بیشتر با برخی نمونه‌های آن آشنا شوند.

میراث محدث ارموی (آثاری چند درباره دعای ندبه) به انضمام سیدجعفر اشکوری، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۵. شابک: ۹-۲۱۲-۴۹۳-۹۶۴

سیدجلال‌الدین محدث ارموی از پژوهشگران و مصححان برجسته‌ای بود که کتابخانه‌ای از نفایس نسخه‌های خطی گردآورده بود. این کتابخانه گرانقدر که ۳۵۰۰ جلد بوده

هم اکنون در مجمع ذخائر اسلامی توسط خاندان محترم اشکوری در حال فهرست‌نگاری و انتشار می‌باشد در بردارنده نسخه‌های مهم و نفیسی از علمای بزرگ شیعه است و تاکنون مجلات ۶ و ۷ فهرست نسخه‌های خطی آن به کتابخانه محدث ارموی اختصاص یافته است محدث ارمو با تخصصی که در شناخت متون کهن و نسخه‌های خطی داشت.

در کتابخانه خود کتاب‌هایی با خط مؤلفان و نسخه‌های قدیمی و منحصر و نسخه‌هایی با اجازات گرد آورده بود و ۴۵ اثر نیز از خود در کنار این مجموعه با ارزش به یادگار گذاشت.

کتاب میراث محدث ارموی که توسط پژوهشگران ارجمند سیدجعفر اشکوری تهیه شده است دارای چند بخش است، بخش اول شامل مقدمه زندگی‌نامه محدث ارموی، معرفی آثار و تهیه کتابشناسی ایشان است. ضمناً آقای اشکوری با دقت و حوصله بسیار به معرفی کتابخانه آن مرحوم و نسخه‌های تضمین قدیمی، خط مؤلفین و نسخه‌های دارات اجازات آن پرداخته‌اند و حجه‌الاسلام آقای مرتضی وفایی نیز در این بخش مساعدت نموده‌اند.

در بخش نگاهی به زندگی علمی محدث ارموی ۴۵ اثر ایشان در زمینه تصحیح و تألیف مفصلاً معرفی گردیده است.

بخش دوم کتاب به معرفی رساله «وسيله القربى خ شرح دعاء الندبه» شیخ علی‌رضا خاکمردانی خوبی اختصاص یافته که به درخواست مرحوم محدث تألیف شده است و متن رساله نیز توسط حجه‌الاسلام سیداحمد اشکوری تصحیح شده است.

بخش سوم کتاب ترجمه رساله «وسيله القربى فى شرح دعاء الندبه» است که توسط مرحوم محدث ارموی صورت گرفته و تنها شامل نیمی از رساله است و حجه‌الاسلام سیدجعفر اشکوری نیز تحقیق بر این رساله را نیز برعهده گرفته‌اند.

بخش چهارم کتاب نیز شامل شرح ناتمام دعای ندبه است رساله کشف غطاء الکربه عن وجه دعاء التوبه است که مرحوم محدث ارموی در طول سالیان آن را تألیف کرده و حجه‌الاسلام سیدصادق اشکوری تحقیق بر آن را به انجام رسانیده است.

این مجموعه نمونه‌های ارزش از رسالات دعای ندبه را که بسیار مورد علاقه مرحوم محدث ارموی بوده است در اختیار محققان علاقمند قرار داده و گزارش با ارزش از نسخه‌های کتابخانه محدث ارموی که بتدریج در حال فهرست‌نگاری است معرفی می‌نماید.

توفیق گردآورندگان این مجموعه را از خدای بزرگ خواهیم و چشم براه انتشار فهرست مابقی نسخه‌های خطی مجموعه ایشان هستیم.